

چطور که گاهی می‌گیرند - و باید به شاعران پیشنهادها و توصیه‌هایی کرد که مثلاً: مصرع‌ها هر چند بلند و کوتاه باشد باید نوعی آهنگ و وزن داشته باشد - چه عروضی و چه غیرعروضی. [...] جوان‌ها و نسل‌های تازه‌تری که با اشتیاق به سراغ این نوع شعر می‌آیند لازم است بدانند که کار را مبنی بر تکنیک باید انجام داد. [...] باید «فرم ساختن» یاد بگیرند. [...] همه شعرهای احمدی بی‌فرم نیست. [...]

پیام [اسماعیل نوری‌علاء] می‌گوید: اگر حمل بر تعصب نشود می‌خواهم بگویم احمدی فرصت این را ندارد که به فرم پردازد. چون که می‌جوشد، فرصت پیرایش ندارد...»

رؤیائی پاسخ می‌دهد: «[...] این حرکتی است که استعداد دارد به عنوان یک فصل؛ به عنوان یک «نوع ادبی»؛ یک نوع شعر. امکان دارد به عنوان یک گروه اسمش دریابد. البته چنین ادعائی نباید کرد، ولی این نهضت را که می‌گویند نهضت نیست باید گفت که هست. کلکی: باید یک اسمی هم رویش گذاشت.

رؤیائی: نه، اسم لازم نیست. شیوه باید درست باشد.

کلکی: شیوه، اسم داشته باشد بد نیست که به نام مکتبی در شعر نامگذاری شود و شاید خود این نام موجب پیدایش سبک‌های مختلفی در باب شعر شود.^{۲۲۸}

بعدها، در سال ۱۳۴۷، وقتی که یدالله رؤیائی در مصاحبه‌ئی با مسعود بهنود در مجله فردوسی در برابر این پرسش قرار می‌گیرد که:

«در شعر امروز ایران موجی پدید آمده است به اسم موج نو که اغلب با بی‌فرهنگی، پراکندگی و شاید بسیاری عیب‌های دیگر همراه است، هنوز بسیاری وضعیت خود را در مقابل این موج نوروشن نکرده‌اند، هنوز آنها که در شعر رسمیت دارند در این باب حرف جدی نزده‌اند، اگر تو بگوئی اولین چهره‌ئی هستی که بطور صریح از این موج حرف می‌زنی. [که البته چنانکه دیدیم، پیشتر حرف زده بود.]

می‌گوید:

« در اینجا اشتباهی رخ داده است که عادت شده. نسل ما به آنجهت شعر می‌گفت که شیفتگی‌هایی پیدا کرده بود! این شیفتگی‌ها به هر صورت ایجاد شده بود، ما راهمان را طی می‌کردیم و هیچ چیز بازمان نمی‌داشت، لیکن بسیاری از جوان‌های این موج - که آنقدر زیادند که اصلاً نام‌شان در ذهن نمی‌ماند - پراکندگی و شیفته نشدن را چنان بروز می‌دهند که اصلاً معلوم نیست کدام یک از شعرای معاصر را قبول دارند و به کدام متمایل بوده‌اند. فکر کرده‌اند که بی‌شیفتگی هم می‌توان شعر گفت، و می‌گویند، چاپ هم می‌شود. بدبختانه یا خوشبختانه مطبوعات هم از این راه کمکی می‌کنند و همه چیز را چاپ می‌کنند، در حالی که در دوره ما چنین نبود. چه بسیار شعرهای خوب می‌گفتیم که چاپ نمی‌شد و برمی‌گشت، لیکن ما این شیفتگی را داشتیم و باز می‌گفتیم. [...] ده پانزده تا از همین جوان‌ها را می‌شناسم که چون شعرشان چاپ نشد دیگر شعر نگفتند. [...] در هیچ یک از دوره‌های شعری اینقدر آشفتگی وجود نداشته است. [...] در بین این نسل چهره‌های درخشانی هستند. مثلاً احمدی و الهی و اردبیلی... و اگر دقیق شویم و بخواهیم از تلاش‌های تازه‌تر حرف بزنیم، به گروه شعر دیگر و در آن میان به پرویز اسلام‌پور هم می‌رسیم که در وصلت در منحنی سوم درخشان است و در نمک و حرکت ورید، قوام یافته‌تر. [...]

بهنود می‌پرسد: فکر می‌کنی راه حل‌گریز از آشفتگی و پراکندگی این نسل چیست؟ چطور آنها می‌خواهند خودشان را اصلاح کنند؟

روایاتی پاسخ می‌دهد که: قبلاً در بحثی راجع به شاعران جزوه شعر گفتم که آنها باید لااقل یک «پرنسیب»‌هایی داشته باشند تا اگر می‌خواهیم شعر بی‌وزن بگوئیم لااقل از لحاظ دادن فرم، قاعده‌ی داشته باشیم. حتی این حرف را به شکل پیشنهاد تهیه یک «مانیفست» عنوان کردم. چون معتقدم اگر آنها اندیشیده شده به دنبال شعر بروند به جایی می‌رسند. در

این «مانیفست» می‌توان مواردی را پیش‌بینی کرد در قلمروهای مختلف هنری؛ مثلاً ساختمان، مثلاً ریتم، ریتم علت‌ها و جهت‌ها، ریتم داخلی یک قطعه. [...] می‌توان در آن «مانیفست» از قواعد ترکیب حرف زد. مثلاً از نظر صادرکنندگان مانیفست وجود یک رشته عوامل در قطعه، حتماً یا بطور نسبی لازم می‌باشد. [...] می‌شود تمام این حرف‌ها را بطور اندیشیده شده و با نظم و ترتیب و با توافق قبلی در آن گنجانند تا بتوان قطعه‌یی را که خالی از این عوامل بود و یا عوامل در آن به هم ریخته بود، بدانیم که از این موج و از این حرکت خارج است. [...] می‌توان در مانیفست شعر که به آن اشاره رفت، امکانات نقاشی نو را هم پیش کشید. [...] حتی هدف‌های ذهنی را هم اگر باشد می‌توان به عنوان قلمرو فکری در این «مانیفست» بیان کرد.

بهنود: پس تنها راه‌حل را تهیه یک بیانیه برای شعر موج نو می‌دانی؟^{۲۲۹}

و چنین است که چند تن از فعال‌ترین شعرای موج نو و چند نقاش و سینماگر و فیلم‌نامه‌نویس (طبق پیشنهاد یدالله رؤیائی) دور هم جمع می‌شوند و پس از مدت‌ها گفت‌وگو، در زمستان سال ۱۳۴۸ بیانیه‌ئی صادر می‌کنند که «بیانیه شعر حجم» نام می‌گیرد. اما وقتی که دو سال بعد (در شهریور ۱۳۵۰) خانم شهین حنانه از آقای یدالله رؤیائی می‌پرسند:

— «در مورد شاعران موج نو چه نظری دارید؟ آیا اصولاً شما موج نو را به عنوان یک پدیده تازه شعر قبول دارید یا خیر؟»

ایشان پاسخ می‌دهند:

— «در حال حاضر موج نو در شعر نمی‌بینم جز آنکه اگر حرکتی نو مطرح باشد حرکت شاعران حجم‌گراست و آنچه در سال‌های پیش به نام موج نو نام گرفت پدیده‌ئی خام بود که ناپخته ماند و ناپخته رفت.

حنانه: در مورد احمد رضا احمدی چه می‌گوئید؟

رؤیائی: من هیچوقت ربطی بین احمد رضا احمدی و آنچه شاعران

شعر بی وزن را معرفی می کند نمی بینم، چرا که تنها خصیصه ظاهری این نوع شعر، بی وزنیش بود و هر که شعری بی وزن می گفت خود را به موج نو می چسباند. ولی احمد رضا احمدی در بی وزنی شعرهایش توانست لااقل وزن خودش را ارائه دهد. ولی آینده شعر و سرنوشت نوی آن، سرنوشت شعر حجم است.^{۲۳۰}

ولی شعر حجم چه بود؟

یدالله رؤیائی می نویسد:

«به دنبال سه ماه بحث و گفتگو و نشستن های مدیدی که در کافه نکيساء، خانه رؤیائی، خانه اردبیلی، خانه اسلام پور، خانه نصیب نصیبی صورت گرفت، سرانجام در آخرین و طولانی ترین جلسه خود در منزل اسلام پور، [بیانیه شعر حجم] تأیید و امضاء شد. و در آن ایام این نام ها شرکت داشته اند:

پرویز اسلام پور (شاعر)، محمود شجاعی (شاعر و نمایش نویس)، بهرام اردبیلی (شاعر)، فیروز ناجی (شاعر)، هوشنگ آزادی ور (شاعر و سینماگر)، فریدون رهنما (شاعر و سینماگر)، نصیب نصیبی (سینماگر)، پرویز زاهدی (نویسنده)، محمدرضا اصلانی (شاعر و سینماگر)، علی مراد فدائی نیا (قصه نویس) و یدالله رؤیائی (شاعر) و...

از میان شاعرانی که قرار بود آن را امضاء کنند و نکردند، محمدرضا اصلانی بدون تأیید امضاء نکرد و فریدون رهنما با تأیید بیانیه مخالف اصل امضاء کردن بود. بیژن الهی و هوشنگ چالنگی در آن زمان در سفر بودند، و بعد که انتشار آن به اصرار الهی به تعویق افتاد، پی گیری اخذ امضاء متوقف ماند. سیروس آتابای (شاعر)، نورالدین شفیع (نمایش نویس)، کامران دیبا (معمار و نقاش)، احمد رضا چه کنی (شاعر)، رضا زاهد (شاعر) از پارتیزان های این جنبش اند. در متنی که دست ما است این امضاءها تشخیص داده می شود:

یدالله رؤیائی، پرویز اسلام‌پور، محمود شجاعی، بهرام اردبیلی، هوشنگ آزادی‌ور.^{۲۳۱}

و حال، متن بیانیه و گفتاری چند از امضاء کنندگان «بیانیه حجم» را می‌خوانیم تا بیشتر با کم و کیف آن آشنا بشویم.

بیانیه شعر حجم

حجم‌گرایی (Espace mentalisme)

حجم‌گرایی آنهایی را گروه می‌کند که در ماوراء واقعیت‌ها، به جستجوی دریافت‌های مطلق و فوری و بی‌تسکین‌اند. و عطش این دریافت‌ها هر جستجوی دیگر را در آنها باطل کرده است.

مطلق است برای آن که از حکمت وجودی واقعیت و از علت غائی آن برخاسته است و، در تظاهر خود، خویش را با واقعیت مادر آشنا نمی‌کند. فوری است برای آنکه شاعر در رسیدن به دریافت، از حجمی که بین آن دریافت و واقعیت مادر بوده است — نه از طول — به سرعت پریده است بی‌آنکه جای پائی و علامتی به جا گذارد.

بی‌تسکین است برای آنکه، به جستجوی کشف حجمی برای پریدن، جذبه حجم‌های دیگری است که عطش کشف و جهیدن می‌دهد. تأملی بر سر این حرف می‌کنیم:

از واقعیت تا مظاهر واقعیت، از شیء تا آثار شیء، فاصله‌ای است، فاصله‌هائی است. فاصله‌هائی از واقعیت تا ماوراء آن. از هزار نقطه یک چیز هزار شعاع برمی‌خیزد، هر شعاع به مظهری در ماوراء آن چیز می‌رسد، و واقعیت با مظاهر هزارگانه‌اش با هزار بعد وصل می‌شود. شاعر حجم‌گرا، این فاصله را با یک جست طی می‌کند تند و فوری. و بدینگونه، از واقعیت، به سود مظهر آن، می‌گریزد. هر مظهری را که انتخاب کند، از بعدی که بین واقعیت و آن مظهر منتخب است با یک جست می‌پرد، و از هر بعد که می‌پرد، از عرض، از طول و از عمق می‌پرد.

پس از حجم می‌پرد پس حجم‌گرا است. و چون پریدن می‌خواهد، به جستجوی حجم است.

● اسپاسماتالیسم، سوررئالیسم نیست. فرقی این است که از سه بعد به ماوراء می‌رسد. و در این رسیدن فقط در یک جا با هم ملاقات می‌کنند: در جهیدن از طول. گرچه در اینجا هم جست فوری‌تر است. حجم‌گرا در این جست خط سیر از خود بجا نمی‌گذارد. در پشت سر تصویر او سه بعد طی شده است، و این سه بعد طی شده، اسکله می‌سازند تا خواننده شعر حجم را به جایی برساند که شاعر رسیده است. خواننده مشتاق، عبور از اسکله را به تانی یاد می‌گیرد و خواننده معتاد می‌شود، معتاد قصار، معتاد رسیدن به ماوراء با عبور از حجم، به همان جایی که شاعر حجم رسیده است. در آنجا شاعر برای گفتن، حرفی ندارد. شرحی ندارد، و ناگاه چیزی را به زبان می‌آورد که حیرت و راز است، همان چیزی را که ساحران، پیغمبران، وداخوانان، برهمنان، پیام‌آوران کفر، پیام‌آوران ایمان به لب آورده‌اند، یعنی شعر، خود شعر.

● حجم‌گرایی نه خودکاری است، نه اختیاری. جذبه‌هایی ارادی است یا اراده‌ای مجذوب است. جذبه‌اش از زیبایی است. از زیباشناسی است. اراده‌اش از شور و از شعور است، از توقع فرم و از دل بستن به سرنوشت شعر. ● نه هوس است، نه تفنن. تپشی است خشن و عصبی. تپش آگاه برای هنر شاعری در انسانی دیوانه شعر، که خطر می‌کند، که از قربانی شدن نمی‌ترسد.

● شعر حجم، شعر حرف‌های قشنگ نیست. شعر کمال است، در کمالش وحشی است و در کشف زیبایی خشونت می‌کند.

● عتیقه نیست، ولی از بوی باستان بیدار می‌شود.

● تغییر جا دادن واقعیت هم نیست. در زندگی روز و در زبان کوچه توقف نمی‌کند، شاعر حجم‌گرا همیشه بر سر آن است که واقعیتی خلق کند ناب‌تر و شدیدتر از واقعیت روزانه و معمول:

ما تصویری از اشیاء نمی‌دهیم، منظری از علت غائی آنها می‌سازیم. و عواملی را که بدینگونه وام می‌گیریم، در جایی دوردست با فاصله‌ای از واقعیت می‌نشانیم.

● کار شعر، گفتن نیست. خلق یک قطعه است، یعنی شعر باید خودش موضوع خودش باشد.

● فصاحت و جستجوهای زبانی رؤیای ما نیست، ولی جادوی عجیب واژه‌ها را در کارمان فراموش نمی‌کنیم.

● شعر حجم از دروغ ایدئولوژی و از حجرة تعهد می‌گریزد، و اگر مسئول است مسئول کار خویش و درون خویش است، که انقلابی است و بیدار است. و اگر از تعهد می‌گوید از تعهدی نیست که بر دوش می‌گیرد بل از تعهدی است که بر دوش می‌گذارد. چرا که شعر حجم‌گرا به دنبال مسئولیت‌ها و تعهدهای جهت داده شده نمی‌رود، به درون نبوت می‌دهد تا از نداها و جهت بگیرد و جهت بدهد. پس، این شعر پیش از آنکه متعهد بشود، متعهد می‌کند.

حجم‌گرایی (Espacementalisme) سبک شعر دیگر ایران است. صفت عصر است و خطابی جهانی دارد. و چون صفت عصر است؛ نقاشی، تأثر، قصه، سینما و موسیقی را به خود می‌گیرد. و این بیانیه دعوتی است برای عزیمت. همراه با نقاشان، نمایش‌نویسان، سینماگران و نویسندگانی که کار خویش را در سمت این خطاب می‌بینند و می‌بینیم.

● حجم‌گرایی شاعرانی را گروه می‌کند که به تجربه کارهای خویش رسیده‌اند، به لذت پریدن‌های از سه بعد. پس اینک بیانیه ما که میوه‌ای رسیده را می‌چیند!

نه پیشوائیم و نه بت. مبارزه می‌کنیم؛ مبارزه علیه آنهایی که به این کشف خیانت می‌کنند تا به نخوت فردی یا اجتماعی خود رضایت دهند، از ملا، دانشمند، یا هنرمند.

گزیده حرف‌هایی دربارهٔ بیانیهٔ شعر حجم:

از حرف‌های یدالله رویانی

گفتیم که حجم‌گرایی نه تقلید طبیعت است، نه تغییر جادادن واقعیت، و نه حتی استحالهٔ واقعیت. بلکه «حکمت وجودی» یک واقعیت را جستجو می‌کند و وقتی علت غائی آن را یافت، در همانجا در فاصله‌ای دور از واقعیت می‌نشیند. این علت غائی چیست؟

ببینید، تا آنجا که هنر تقلید طبیعت است، طبیعی است، یعنی دعوت شکل طبیعی اشیاء. این خیلی قدیمی و خیلی کلاسیک است. این «خیلی» هم که می‌گویم حتی آنچنان نیست که آنقدر عقب برویم تا به هنر «بدوی» برسیم. چرا که هنر بدوی مطلقاً از طبیعت بود، اما بطور خودرو و از نیروهای اتلکتوتل آدمیزاد بیرون می‌زد (نبوغی در قلب اتفاق). ولی امروز با تراکم کارهای مدرن که این خیال را تصحیح می‌کند، یک جور دیگری به این هنر باید فکر کرد. که قضیه چندان هم اتفاقی و خودرو و بی‌تصرف نبوده است. بلکه یک خلق آگاه با تصرفی آگاه در شکل طبیعی. چرا که می‌بینیم در تراکم کار آتلیه‌های مدرن، این اتفاق هیچ وقت به آسانی و خودرو و گیرنده رخ نداده است. وگرنه همهٔ هنرمندان و شاعرانی که با الهام از هنر بدوی کار می‌کنند، می‌توانستند لحظه‌های تصادف و غافلگیری را به راحتی شکار کنند. آندره برتن در اتاقش می‌خوابید و در را باز می‌گذاشت به امید اینکه تازه‌ای غافلگیرش کند. دادائیس‌ها به این «تازه» Le hasard می‌گفتند (تصادف، اتفاق). لوتره آمون از آن به «ملاقات کردن زیبایی ملاقات» حرف می‌زد. و آپولینر آن را «Image-Surprise» (تصویر - غافلگیری) می‌نامید و آراگون آن را «تصویر متحیر» (تحیرآور) Stupéfiant image می‌خواند.

پس، از کلاسیک که بگذریم و جلوتر بیاییم، یعنی از تقلید واقعیت و دعوت شکل طبیعی شیء، می‌رسیم به آنجا که شاعر و هنرمند واقعیت را

تغییر می دهند و در آن تصرف می کنند. مثلاً در کارِ کویست‌ها تغییر جا دادن واقعیت‌ها مطرح می شود: یک شیء که معمولاً جایش روی میز است بر روی پرده معنای دیگر می دهد. برگ درخت اگر بر بازو برود، جای طبیعی اش تغییر کرده است و در مقام جدیدش پیامی دیگر دارد. و این «تغییر جا دادن واقعیت» در کار کویست‌ها تا آنجا است که حتی اگر یک کاغذ رنگ شده را از زمین بردارند و روی تابلو بچسبانند، به هر حال جایش تغییر کرده و در مقام دیگر معنای دیگر می دهد. اما این کار، عوض شدن شکل شیء نیست، استحاله واقعیت نیست.

سوررئالیست‌ها با تصرف در شکل شیء و گاه در حالت شیء به سوررئال می رسند، به ماوراء واقعیت، بطوری که خواننده می تواند از آن ماوراء با عبور از یک خط به واقعیت مادر برسد. اما حجم‌گرا به تصرفی اینگونه در شیء بس نمی کند بلکه به جستجوی علت غائی است. او بدو از واقعیت یک عبور ذهنی (Mental) دارد، به طوری که وقتی از آن سوی واقعیت بیرون می آید با یک تجربه و با یک واحد حرف بیرون می آید. و همان واحد حرف را حجمی برای رفتن به ماراء واقعیت می کند، و همان واحد حرف، یک پلکان، یک اسکله، یک فاصله فضائی – (Espace) برای شاعر می سازد تا به ماوراء واقعیت عبور شده بجهد. او در این عبور ذهنی که از واقعیت می کند در تلاش شناختن وجود آن و به جستجوی همان علت غائی است که گفتم. و در هر واقعیت، چه عینی چه مجرد، علت و علت‌های غائی نهفته است، که هر شاعر حجم‌گرا آن را به نوعی کشف می کند. برحسب تربیت و شیوه عبور ذهنی او.

این سیر از کلاسیسم تا حجم‌گرایی را با مثالی روشن می کنیم:

انسان وقتی جرثقیل می سازد، از شکل دست تقلید می کند، و دوربین را از چشم می گیرد. اما وقتی پیش‌تر می آید و می خواهد هواپیما بسازد، نوع دیگری از طبیعت تقلید می کند، هواپیما تقلید مرغ است، اما تقلید سوررئال مرغ است، مرغی که پرواز وازگونه دارد. و اما وقتی خواست راه

رفتن را تقلید کند چرخ را اختراع کرد که هیچ ربطی و شباهتی به پا ندارد. اینجا دیگر کپی کردن طبیعت مطرح نیست، اختراعی است که علت غائی راه رفتن است و تنها همین. یعنی چرخ زدن و دور و سیر.

اولین شاعر جهان گفت: چشم‌های تو مثل شب سیاه است. روزگاری بعد شاعری آمد و اعلام کرد: اندکی شب در چشمان تو است. و پس از او شاعر امروز خسته بیرون آمد و فریاد زد: چشم‌های شبانه. پس از او شاعر حجم‌گرا چه خواهد گفت؟ نخواهم گفت، شعرهای شان را بخوانید. اما به هر حال آنچه خواهد گفت دعوت شب نیست، چیزی از علت غائی آن است که عبور ذهن او از شب پیش رویش می‌گذارد و شما می‌خوانیدش و به شب بر نمی‌گردید، چه غم؟ غبنی اگر هست از آن شما است.

● اگر کار شعر فقط گفتن باشد در تاریخ ادبیات، انبوه شاعر داریم. اگر کار شعر هیجان آنچه برای گفتن داریم و خلق طرز بیان آن هیجان باشد تا زمان نیما فقط حافظ و مولوی داریم. اگر کار شعر دیگر گفتن چیزی نباشد ولی ساختن یک قطعه باشد تا زمان نیما و کیا شاعر نداریم.

● این را دیگر حالا همه می‌دانند و می‌گویند که هنر پارازیتی از واقعیت نیست و از آنجائی که تقلید تمام می‌شود، او شروع می‌شود.

● حجم‌گرایی متعلق به هیچ مکتب نیست، و مکتب نیست، نه مربوط به زمان خاصی است و نه مربوط به سرزمینی خاص. حجم‌گرایی مربوط به فرهنگ بشریت است. کلیدی است برای رؤیت‌های بی‌مرز و درِیچه‌ای برای طرز تفکرهای خاص. باهوش‌ترین آرتیست‌های جهان، و هشیارترین‌های تاریخ‌اند که نصیب از آن دارند. ممکن است توقف احجام را در مولوی و خطی از حجم را در هولدرلین و پرشی از حجم را در شاعر جوانی از «که‌بک» ببیند.

● باید به شدت این مسئله را جدی گرفت که اعتقاد به این داشته باشیم که در پشت سر علامات وعده‌هائی و علامات دیگری است که

فقط شاعر را احضار می‌کند. شاعر حجم‌گرا شاعر سرعت‌های مدید و شاعر ساختمان‌های سریع است. تصویری که می‌خواهد به تاریکی برود می‌گذارد تا برود، اما دم درگاه می‌گیردش. خیلی راحت است که بگذارد رد بشود، اما طبیعت حضور او تمام در آستانه تاریکی است.

● تا سال‌ها پیش تکلیف شعر را تصمیم گوش تعیین می‌کرد: ریت، صدا، آهنگ، زنگ حروف، قافیه... چند سال است که نوبت چشم رسیده است. قرن فیلم است و فصل انتقام چشم در شدت عبور ذهن از میان فاصله‌های سه بعدی.

از حرف‌های بیژن الهی:

● شعر تعقیب حقیقت است از بیراهه، و که این مذهب رابطه‌ها است. اما با شناخت راه و رابطه است که بیراهه را می‌شناسی.

در شعر «تشریح پیاز» که شعر خودش هست می‌گوید:

بی‌مغز، در عوض / تو در تو / مغز اما چیست / جز روابط تویه‌ها؟ /
گشودن دوایر بی‌مرکز / آشفتن رابطه‌ها است. / و مد بینائی.

● قراردادی را پذیرفتن در نپذیرفتن هیچ قراردادی یک حرکت عرفانی است. و در حقیقت فضای حجم، یک فضای عرفانی است.

● این حرکت یک حرکت ایرانی است، همان‌طور که عرفانیت، ایرانی است. حرکت ما عرفانی در شعر است. ما در شعر عرفان می‌کنیم.

از حرف‌های پرویز اسلام‌پور:

● حجم سکوی پرتاب است، و ظرفیت پرتاب‌های دور جهان‌های ناپیدای شعر.

● پرش از حجم، روحانیت افتادن است، و حجم فضای این روحانیت به مثابه آن نیروی جادویی ایمانی است که پرش‌های سفینه‌های دورپرواز را در اراده خداوندی می‌آورد.^{۲۳۳}

یادداشت‌ها

۱. امه سِزر. «مجموعه گفتار» کتاب زمان، کتاب اول، ویژه امه سزر، فروردین ۱۳۴۸.
۲. تاریخ سیاسی بیست و پنج ساله ایران (از کودتا تا انقلاب) (۲ مجلد)، سرهنگ غلامرضا نجائی، موسسه خدمات فرهنگی رسا، جلد اول، ص ۳۷۴. (عمده اطلاعات راجع به گروه‌های سیاسی مندرج در کتاب حاضر از همین کتاب است).
۳. مارک. ج. گازیوروسکی، سیاست خارجی آمریکا و شاه، ترجمه فریدون فاطمی، نشر مرکز، ص ۳۲۲.
۴. سعید یوسف. نوهی از نقد، بر نوهی از شعر، ص ۷۲، انتشارات نوید (آلمان غربی)، چاپ اول، اسفند ۱۳۶۵، تیراژ ۵۰۰ نسخه.
۵. مهرداد صمدی. «درباره شعر احمدرضا احمدی». جنگ طرفه، تیر ۱۳۴۳.
۶. نگاه کنید به: «درباره هنر و ادبیات، دیدگاه‌های تازه»، گفت و شنودی با احمد شاملو، به کوشش ناصر حریری، بابل: نشر آویشن و نشر گوهرزاد، تابستان ۱۳۷۲ (چاپ سوم).
- شاملو در این مصاحبه می‌گوید: «فریدون رهنما پس از سال‌ها اقامت در پاریس به تهران برگشت [...] آشنائی با او که شعر معاصر جهان را بسیار خوب می‌شناخت، دست یافتن به گنجی بی‌انتها بود. کتاب‌های او بود که دروازه رنگین جهان را به روی من باز کرد. [...] حتی احساس نیاز شدید به آموختن زبان مادریم را هم مدیون [او] هستم.» ص ۱۴۴.
۷. ن. ک. به: [سیروس طاهباز]، کیهان ماه، شماره ۲، ص ۱۸۷، شهریور ۱۳۴۱.
۸. صور و اسباب در شعر امروز ایران، اسماعیل نوری‌علاء، ص ۳۰۱.
۹. همان، اسماعیل نوری‌علاء، صص ۳۱۰ - ۳۱۶.
۱۰. هوشنگ ابتهاج. خون سیاوش، از سیاوش کسرائی، مقدمه، ۱۳۴۱.
۱۱. جلیل دوستخواه. «خون سیاوش»، از سیاوش کسرائی، راهنمای کتاب، سال ۶، شماره‌های ۴ و ۵، تیر و مرداد ۱۳۴۲.

۱۲. «درباره قصه فرزند بالغ حوا». [بررسی شعر خون سیاوش از کسرائی]. آرش، شماره ۶، خرداد ۱۳۴۲.
۱۳. محمد زهری. یادداشتی بر «روزها». از بیژن جلالی، راهنمای کتاب، سال ششم، شماره سوم، خرداد ۱۳۴۲.
۱۴. نجف دریابندری. یادداشتی بر «روزها». از بیژن جلالی، سخن، دوره چهاردهم، تیر ماه ۱۳۴۲.
۱۵. نادر نادرپور. یادداشتی بر «روزها». از بیژن جلالی، ماهنامه سخن، دوره چهاردهم، مرداد ۱۳۴۱؛ همچنین نگاه کنید به: پیام نوین، شماره ۷، اردیبهشت ۱۳۴۲، ه. پارسا [جلیل دوستخواه].
۱۶. م. آزاد. یادداشت بر «تلخه‌های دیم» از هنرور شجاعی، آرش، شماره ۶، خرداد ۱۳۴۲.
۱۷. ن. ک. به: «دیداری از سرزمین پاک تمیمی». آرش، شماره ۵، آذر ۱۳۴۱.
۱۸. سعید سلطان‌پور. «از آغوش تا سرزمین پاک». از فرخ تمیمی، آناهیتا، دوره دوم، شماره ۳.
۱۹. مهدی اخوان‌ثالث. «بدعت‌ها و بدایع نیما یوشیج». کتاب هفته، شماره ۷۱، اول اردیبهشت ۱۳۴۲.
۲۰. عبدالعلی دستغیب. «تحلیلی از شعرنو فارسی». کتاب هفته، ش ۹۳ (یکشنبه ۳۱ شهریور ۱۳۴۲)، ش ۹۴ (یکشنبه ۷ مهر ۱۳۴۲).
۲۱. «شعرنو در رادیو ایران». هفته‌نامه فردوسی، دوره جدید، شماره ۱۱۷، ۷ اردیبهشت ۱۳۴۲.
۲۲. «مصاحبه با فروغ فرخزاد». دفترهای زمانه، دفتر اول: شعر (آرش ۱۳ - ۱)، گردآوری سیروس طاهباز، ۷۸ - ۸۰ ص.
۲۳. فروغ فرخزاد. «گفت و شنود با م. آزاد»، تابستان ۴۳، دفترهای زمانه، دفتر اول، شعر، چ ۳، اسفند ۱۳۵۵، صص ۷۸ - ۷۷.
۲۴. همان، ص ۸۲.
۲۵. فروغ فرخزاد. همان. گفت و شنود سیروس طاهباز و غلامحسین ساعدی با فروغ فرخزاد، ص ۱۰۱.
۲۶. مهدی اخوان‌ثالث. یادداشت بر «تولدی دیگر». از فروغ فرخزاد، هفته‌نامه سپید و سیاه، ۵ اسفند ۱۳۴۵.
۲۷. محمد حقوقی. «تولدی دیگر». یادداشتی بر مجموعه شعر از فروغ فرخزاد، آرش، شماره ۸، (دوره دوم، شماره اول)، تیرماه ۱۳۴۳.
۲۸. م. آزاد. «تولدی دیگر». انتقاد کتاب، دوره دوم، شماره سوم، خرداد ۱۳۴۳.
۲۹. ابراهیم مگلا. «فروغی دیگر در تولدی دیگر». آرش، شماره ۸ (دوره دوم، شماره اول)، تیرماه ۱۳۴۳، همچنین نگاه کنید به: طرّفه، جلد اول، تیرماه ۱۳۴۳.

۳۰. ن. ک. به: تاریخ تحلیلی شعرنو، جلد نخست، ص ۲۸۳.
۳۱. م. ع. سپانلو، «گفت و گو»، جنگ طرفه، شماره اول، تیر ماه ۱۳۴۲.
۳۲. همان.
۳۳. یدالله رؤیائی، «نقدی بر حصار» از پرویز خائفی، انتقاد کتاب، دوره دوم، شماره چهارم، تیر و مرداد ۱۳۴۳.
۳۴. به نظر می‌رسد که اشعار سپید شاملو، ادامه نثرهای شاعرانه کتاب پیشین او یعنی آهنگ‌های فراموش شده باشد. نگاه کنید به مجلد اول تاریخ تحلیلی شعرنو، ص ۶۳۹.
۳۵. احمد شاملو، «حاشیه‌نی بر شعر معاصر»، اندیشه و هنر، دوره پنجم، شماره دوم، فروردین ۱۳۴۳.
۳۶. فروغ فرخزاد، «گفت‌وگوی طاهباز و ساعدی با فروغ»، آرش، شماره ۱۳، اسفند ۱۳۴۵.
۳۷. رضا براهنی، طلا در مس، ص ۳۳۸ - ۳۳۹، (چاپ دوم)، ۱۳۴۸.
۳۸. محمد حقوقی، «از هوای تازه تا ققنوس در باران»، جنگ اصفهان، دفتر چهارم، بهار ۱۳۴۶، ص ۱۲۷ و ۱۲۹.
۳۹. همانجا.
۴۰. احمد شاملو، «حاشیه‌نی بر شعر معاصر»، اندیشه و هنر، دوره ۵، شماره ۲، ۱۳۴۳.
۴۱. احمد شاملو، «گفت و شنودی با احمد شاملو و دکتر رضا براهنی»، هنر و ادبیات امروز، به کوشش ناصر حریری، ص ۴۳ و ۴۴، کتابسرای بابل، ۱۳۶۵.
۴۲. رضا براهنی، «درباره زبان احمد شاملو»، طلا در مس، ج ۲، ص ۳۳۴.
۴۳. همان، ص ۳۴۲.
۴۴. همان، ص ۳۵۲ و ۳۵۶.
- همچنین می‌توانید نگاه کنید به: اندیشه و هنر (دوره جدید، دیماه ۱۳۴۳)، دو نقد بر «آیدا در آینه» از ناصر وثوقی و فرامرز خبیری [آیدین آغداشلو].
۴۵. فروغ فرخزاد، «درباره احمد رضا احمدی»، جاودانه فروغ فرخزاد؛ گردآورندگان امیر اسماعیلی و ابوالقاسم صدارت، انتشارات مرجان، تیر ۱۳۴۷، ص ۲۷۱.
۴۶. مهرداد صمدی، «درباره شعر احمد رضا احمدی»، طرفه، تیر ۱۳۴۳.
- همچنین نگاه کنید به:
- جنگ خزه، «ا. آذر»، ضمیمه ماهنامه ملت، آذر ۱۳۴۳.
۴۷. ن. ک. به: تاریخ تحلیلی شعرنو، جلد نخست، ص ۶۵.
۴۸. احمد شاملو، گفت و شنودی با احمد شاملو و دکتر رضا براهنی، صص ۴۳ - ۴۴.
۴۹. محمدعلی سپانلو، بررسی «آتشکده خاموش»، از منوچهر شیبانی، طرفه، شماره ۲، آبان ۱۳۴۳.

۵۰. ن. ک. به: تاریخ تحلیلی شعرنو، جلد نخست، ص ۶۴۶.
۵۱. قدرت‌الله نیزازی. نقدی بر «ماه در مرداب»، *جنگ اصفهان*، تابستان ۱۳۴۴.
۵۲. سیروس طاهباز. «اشاره»، *آرش*، شماره ده (دوره دوم، شماره سوم)، آبان ۱۳۴۴.
۵۳. داریوش آشوری. «گشتی در هوای شعر سهراب سپهری»، و *پیامی در راه*، صص ۱۵ - ۳۰.
۵۴. ن. ک. به: کلک، (میزگرد داریوش آشوری با احمد رضا احمدی، رامین جهانگللو، ...) شماره ۳۷، فروردین ۱۳۷۲.
۵۵. داریوش آشوری. «مشکل هنرمند امروز»، *آرش*، شماره ده (دوره دوم، شماره سوم)، آبان ۱۳۴۴.
۵۶. دکتر محمد معین. «ماخ اولاً»، *نیما یوشیج*، مقدمه.
۵۷. شفیع کدکنی. «ماخ اولاً» از *نیما یوشیج*، راهنمای کتاب، سال ۹، شماره ۶، اسفند ۱۳۴۵.
۵۸. رضا براهنی. «ماخ اولاً» از *نیما یوشیج*، *جهان نو*، ج ۱، ش ۴ و ۵، ۱۳۴۵.
۵۹. عبدالعلی دستغیب. «ماخ اولاً» از *نیما یوشیج*، *نگین*، ج ۲، ش ۲، ۱۳۴۵.
۶۰. محمد حقوقی. «از هوای تازه تا ققنوس در باران»، *جنگ اصفهان*، دفتر چهارم، بهار ۱۳۴۶.
۶۱. شفیع کدکنی. درباره «ماخ اولاً»، از *نیما یوشیج*، راهنمای کتاب، سال ۹، شماره ۴، آبان ۱۳۴۵.
۶۲. م. آزاد. «میراث‌های دوگانه کهن و نو»، *بازار ادبی رشت*، شماره ۸۰۹، اسفند ۱۳۴۴.
۶۳. تقی پورنامداریان. «برزخ شعر گذشته و امروز»، *باغ بی‌برگی*، ۱۳۷۰.
۶۴. شفیع کدکنی. درباره «از این اوستا»، راهنمای کتاب، سال ۹، شماره ۱، اردیبهشت ۱۳۴۵.
۶۵. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۳، «دل‌تنگی‌ها»، ص ۴۳۱.
۶۶. رضا براهنی. *طلا در مس* (ج ۲)، صص ۵۵۷ - ۵۶۹، ج ۲.
۶۷. م. ع. سپانلو. نقد بر «دریائی‌ها» از *یدالله رویائی*، *بازار ادبی*، شماره ۱۲، ۲۰ اردیبهشت ۱۳۴۵.
۶۸. م. آزاد. نقد بر «دریائی‌ها» از *یدالله رویائی*، *بازار ادبی*، شماره ۱۳، ۲۰ خرداد ۱۳۴۵.
۶۹. *یدالله رویائی*. «افسانه مسئولیت»، *بازار ادبی*، شماره ۱۵ و ۱۶، ۲۰ شهریور ۱۳۴۵.
۷۰. محمد حقوقی. درباره «خاک» از *محمدعلی سپانلو*. *جنگ اصفهان*، تابستان ۱۳۳۴.
۷۱. دکتر رضا براهنی. *طلا در مس*، ج ۲، ص ۵۷۶، ۱۳۴۷.
۷۲. *یدالله رویائی*. «خاک» از *محمدعلی سپانلو*. *انتقاد کتاب*، سال ۳، شماره ۴، آذر و دی ۱۳۴۴.
۷۳. فرامرز خبیری. یادداشتی بر «خاک»، *اندیشه و هنر*، شماره ۶، اردیبهشت ۱۳۴۴.

۷۴. محمدعلی سپانلو. «دربارهٔ مجموعه شعر «شبی از نیمروز» از رضا براهنی، نگین، شمارهٔ هفتم، ۱۳۴۵.
۷۵. داود رمزی. «در جواب نقد آقای سپانلو»، نگین (ماهنامه)، شمارهٔ ۹، ۱۳۴۵.
۷۶. محمد حقوقی. «کی مرده، کی به جاست»، دربارهٔ شعر رضا براهنی، *جنگ اصفهان*، شمارهٔ ۳، تابستان ۱۳۴۵.
۷۷. فرامرز خیبری. «شبنخوانی» از شفیعی کدکنی، اندیشه و هنر، دورهٔ ۵، شمارهٔ ۷، مهر ۱۳۴۴.
۷۸. دکتر رضا براهنی، «کولاک، دفتر شعر مفتون‌امینی»، انتقاد کتاب، دورهٔ ۳، شمارهٔ ۴، آذر و دی ۱۳۴۴.
۷۹. محمدرضا اصلانی. نقدی بر «افق سیاه‌تر» از بهمن صالحی، بازار (ویژهٔ هنر و ادبیات)، شمارهٔ ۲۴، ۲۵ خرداد ۱۳۴۶.
۸۰. سیاوش مطهری. بررسی «جرفه» از اصغر واقدی، نگین، سال هشتم، شمارهٔ ۹۶، ۳۱ اردیبهشت ۱۳۵۲.
۸۱. محمد حقوقی. یادداشتی بر «باغ شب» از منصور اوجی، بازار (ویژهٔ هنر و ادبیات)، شمارهٔ ۲۱، ۲۸ اسفند ۱۳۴۵.
۸۲. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۳، ص ۴۱.
۸۳. م. آزاد. «شب‌های نیمکتی، روزهای باد»، انتقاد کتاب، دورهٔ ۳، شمارهٔ ۶، فروردین و اردیبهشت ۱۳۴۵.
۸۴. طراد مرص، ج ۲، ص ۵۷۰.
۸۵. دربارهٔ سیروس آتابای. طُرفه، شمارهٔ ۲، آبان ۱۳۴۳.
۸۶. فرامرز خیبری. یادداشت بر «وادی شاهپرک‌ها» از سیروس آتابای، اندیشه و هنر، دورهٔ جدید، شمارهٔ ۶، اردیبهشت ۱۳۴۴.
۸۷. مقدمهٔ م. آزمون بر «حماسهٔ آرش» از مهرداد اوستا.
۸۸. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۱، ص ۳۰۰.
۸۹. رضا براهنی، «سرمقاله» جهان نو، دورهٔ جدید، شمارهٔ اول، خرداد ۱۳۴۵.
۹۰. دکتر رضا براهنی (و) جلال آل‌احمد، دربارهٔ غربزدگی، جهان نو، تیر و مرداد ۱۳۴۵.
۹۱. محمد حقوقی. «کی مرده، کی به جاست؟». *جنگ اصفهان*، شمارهٔ ۳، تابستان ۱۳۴۵.
۹۲. اسماعیل نوری‌علاء. «دربارهٔ شعر احمد شاملو». پامشاد، شمارهٔ ۱۵ (مسلسل ۱۷۰)، بهمن ۱۳۴۵.
۹۳. محمد حقوقی. «از هوای تازه تا ققنوس در باران». *جنگ اصفهان*، دفتر چهارم، بهار ۱۳۴۶.
۹۴. دکتر رضا براهنی. «دو کلمه از داخل گود» [دربارهٔ احمد شاملو]. فردوسی، شماره

۸۷۲، ۲۱ مرداد ۱۳۴۷.

۹۵. جاودانه زیستن، در اوج ماندن، دکتر بهروز جلالی، (نظر شاملو درباره فروغ)، ص ۲۸۳.

۹۶. احمد طاهری. یادداشتی بر «شکار» از اخوان ثالث، جنگ جنوب، شماره اول، آذر ۱۳۴۵.

۹۷. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۲، ص ۴۱۴.

۹۸. عبدالعلی دستغیب. یادداشتی بر «دماوند خاموش» از سیاوش کسرایی، راهنمای کتاب، سال دهم، شماره اول، اردیبهشت ۱۳۴۶.

۹۹. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۲، ص ۲۰۶.

۱۰۰. عبدالعلی دستغیب. یادداشت بر «گلایه» از محمد زهری، ماهنامه سخن، سال ۱۷، شماره‌های ۶ و ۷، شهریور و مهر ۱۳۴۶.

۱۰۱. رهگذر. یادداشت بر «گلایه» از محمد زهری، ماهنامه سخن، سال ۱۷، شماره‌های ۱ و ۲، فروردین ۱۳۴۶.

۱۰۲. اسماعیل نوری‌علاء. «شعر م. آزاد وسواس در شکل و تهی از حرفی برای گفتن». بامشاه، (۲۵ دی - ۲ بهمن)، ۱۳۴۵.

۱۰۳. یدالله رؤیائی. «درباره قصیده بلند باد» از م. آزاد. بررسی کتاب، شماره ۷، خرداد و تیر ۱۳۴۵.

۱۰۴. نقد بر «اتاق‌های در بسته» از اسماعیل نوری‌علاء، بازار ادبی، ۲۵ تیر ۱۳۴۶.

۱۰۵. ن. ک. به: «صور و اسباب در شعر امروز ایران»، درباره مقدمه جزوه شعر از احمد رضا احمدی، ص ۳۰۳.

۱۰۶. اسماعیل نوری‌علاء، صور و اسباب در شعر امروز فارسی، صص ۴۰۱ - ۴۰۵.

۱۰۷. همان، صص ۴۰۲ - ۴۱۰.

۱۰۸. دکتر رضا براهنی. «درباره مرگ فروغ فرخزاد». مجله فردوسی، شماره ۸۰۴، ۲ اسفند ۱۳۴۵.

۱۰۹. احمد شاملو. «مرثیه بر مرگ فروغ» از مرثیه‌های خاک، ص ۲۲، ج ۴، ۱۳۵۷.

۱۱۰. م. آزاد. «و گیسوان تو ناگاه بر تمامی ویرانه‌های باد نشست»، با من طلوع کن. ص ۵۹، ج ۲، ۱۳۵۵.

۱۱۱. سهراب سپهری. «دوست» مرثیه بر مرگ فروغ، از هشت کتاب، ص ۳۹۸.

۱۱۲. بهمن صالحی، «چگونه پژمردی»، بازار ادبی (ویژه‌نامه فروغ فرخزاد)، شماره ۲۱، ۲۸ اسفند ۱۳۴۵.

۱۱۳. اسماعیل نوری‌علاء. «تذکرة اللطیفه»، فردوسی، شماره ۸۵۲، اول فروردین ۱۳۴۷.

۱۱۴. ر. ک. به: کتاب حاضر، ج ۲، ص ۳۸۵.

۱۱۵. ن. ک. به: کتاب حاضر، ص ۱۰۱.

۱۱۶. اسماعیل نوری علاء، *صور و اسباب در شعر فارسی*، ص ۴۲۶.
۱۱۷. محمود کیانوش، یادداشت بر «خانگی» مجموعه شعر سیاوش کسرانی، هفته‌نامه فردوسی، شماره‌های ۸۶۴ و ۸۶۵، تیر و خرداد ۱۳۴۷.
۱۱۸. ن. ک. به: کتاب حاضر، صص ۷۶-۹۰.
۱۱۹. محمدعلی سپانلو، بررسی «مبعاد در لجن» از نصرت رحمانی، فردوسی، ش ۱، ۱۳۴۶.
۱۲۰. یدالله رؤیائی «حجم سبز». *دفترهای روزن*، دفتر اول، ص ۹۲، زمستان ۱۳۴۶.
۱۲۱. رضا براهنی: درباره «حجم سبز»، *مجله فردوسی* شماره‌های ۸۴۵ - ۸۴۷، بهمن ۱۳۴۶؛ و «طلا در مس»، ج ۲، صص ۵۱۱ - ۵۴۰.
۱۲۲. محمدعلی سپانلو، «حجم سبز». فردوسی، شماره ۸۶۵، ۳ تیر ۱۳۴۷.
۱۲۳. اسماعیل نوری علاء، «حجم سبز». بررسی کتاب، دوره دوم، شماره اول، خرداد - تیر ۱۳۴۷.
۱۲۴. عبدالعلی دستغیب، «اندیشه، تصویر، پره‌های زمزمه»، فردوسی، فروردین ۱۳۴۷.
۱۲۵. شفیع کدکنی (م. سرشک)، «حجم سبز»، *جهان نو*، دوره ۲۲، شماره ۱۱ و ۱۲، ۱۳۴۷.
۱۲۶. نادر نادرپور، «شاعری با تسلط بر بیان و چیره‌دستی در تصویرسازی»، فردوسی، شماره ۸۲۰، ۲۰ تیر ۱۳۴۷.
۱۲۷. طاهر نوکنده، «شاعری که از ابتدای خلقت می‌آید»، *آیندگان*، ۲۲ دی ۱۳۴۸.
۱۲۸. ن. ک. به: کتاب حاضر، «دریائی‌ها»، ص ۲۲۹.
۱۲۹. کاوه، [درباره شعر یدالله رؤیائی]، *بامشاد*، شماره ۸۷، شهریور ۱۳۴۷.
۱۳۰. اسماعیل نوری علاء، بررسی «دل‌تنگی‌ها»، از یدالله رؤیائی بررسی کتاب، شماره ۱۲، اردیبهشت ۱۳۴۷.
۱۳۱. نیاز یعقوب‌شاهی، بررسی «آئینه‌ها تهی است» از م. آزاد، *بامشاد*، شماره ۱۰۰ (مسلسل ۱۷۸۵)، آذر ۱۳۴۷.
۱۳۲. رضا براهنی، بررسی «آواز خاک» از منوچهر آتشی، *طلا در مس*، ج ۲، صص ۴۶۹ - ۵۰۴.
۱۳۳. م. ع. سپانلو، «شعر اقلیمی - شعر منوچهر آتشی». بررسی کتاب، دوره دوم، شماره سوم، دی - اسفند ۱۳۴۷.
۱۳۴. سیروس طاهباز، «آواز خاک». از منوچهر آتشی، *دفترهای روزن*، دفتر دوم، گزارش کتاب، بهار و تابستان ۱۳۴۷.
۱۳۵. اسماعیل نوری علاء، بررسی «آواز خاک». از منوچهر آتشی، *دفترهای روزن*، دفتر دوم، بهار و تابستان ۱۳۴۷.
۱۳۶. اسماعیل نوری علاء، «خطابه برای شاعری که دیگر گمنام نیست»، بررسی «رگبارها»

- از م. ع. سپانلو. بررسی کتاب، فروردین ۱۳۴۷.
۱۳۷. کاوه. «گذری شتابناک از زیر رگبارها»، بررسی «رگبارها» از م. ع. سپانلو، بامشاد، شماره ۸۸ (مسلسل ۱۷۷۳)، شهریور ۱۳۴۷.
۱۳۸. فریبرز مجیدی. نقدی بر «جنگ راهوار زمین» از اسماعیل خوئی، جنگ مازندران (ضمیمه اعتراف)، شماره ۲، اردیبهشت ۱۳۴۷.
۱۳۹. شفیعی کدکنی. نقدی بر «جنگ راهوار زمین» از اسماعیل خوئی، ماهنامه سخن، شماره‌های ۱۱ و ۱۲، فروردین ۱۳۴۷.
۱۴۰. سیروس طاهباز. «انارستان»، از مفتون امینی، دفترهای روزن (گزارش کتاب)، دفتر دوم، بهار و تابستان ۱۳۴۷.
۱۴۱. منوچهر آتشی. «تغزل و حماسه»، بررسی «انارستان» از مفتون امینی، فردوسی، شماره ۸۸۳، ۶ آبان ۱۳۴۷.
۱۴۲. م. نگاه. یادداشتی بر «انارستان»، از مفتون امینی، بامشاد، شماره ۸۳، مرداد ۱۳۴۷.
۱۴۳. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۱، ص ۴۷۸.
۱۴۴. بدالله رؤیائی. بررسی «آینده» از اسماعیل شاهرودی، دفترهای روزن، (گزارش کتاب)، ص ۹۳، زمستان ۱۳۴۶.
۱۴۵. اسماعیل نوری‌علاء. «با شاهرودی از آخرین نبرد تا آینده»، فردوسی، شماره ۸۶۳، خرداد ۱۳۴۷.
۱۴۶. «پشت چهرهای زمستانی» از سیروس مشفق. دفترهای روزن، دفتر دوم، بهار و تابستان ۱۳۴۷.
۱۴۷. «پشت چهرهای زمستانی»، از سیروس مشفق، بامشاد، شماره ۱۰۷، بهمن ۱۳۴۷.
۱۴۸. اسماعیل نوری‌علاء. بررسی «شهر خسته» از منصور اوجی، دفترهای روزن، دفتر دوم، بهار و تابستان ۱۳۴۷.
۱۴۹. اسماعیل نوری‌علاء. صور و اسباب در شعر امروز ایران، صص ۳۱۹ - ۳۲۰.
۱۵۰. همان، ص ۴۲۷.
۱۵۱. همان، ص ۵۱۸.
۱۵۲. هلاک عقل به وقت اندیشیدن، بدالله رؤیائی، صص ۲۶۶ - ۲۶۹.
۱۵۳. از سکوی سرخ، بدالله رؤیائی، ص ۷۷.
۱۵۴. اسماعیل نوری‌علاء. صور و اسباب در شعر امروز ایران، ص ۵۱۸.
۱۵۵. اسماعیل نوری‌علاء. مقدمه شهر دشوار حنجره‌ها از شهرام شاهرختاش، آذر ۱۳۴۶.
۱۵۶. م. نگاه. نقدی بر «گل‌های تاریک»، از عبدالعلی دستغیب، بامشاد، شماره ۸۵، مرداد ۱۳۴۷.
۱۵۷. البته این، نظر آقای محمدعلی سپانلو است که در کلک شماره ۴ (تیرماه ۱۳۶۹) تحت نام «خاطراتی از فصل اول کانون نویسندگان ایران» چاپ شده است، و اساس

گزارش من نیز (در تمام گیومه‌ها) از همان نوشته است.

اعضاء قدیمی کانون پیرامون شکل‌گیری کانون نظر واحدی ندارند. آقای باقر پرهام در مقاله «حزب توده و کانون نویسندگان ایران»، در کتاب جمعه (شماره ۲۷، ۲ اسفند ۱۳۵۸) می‌نویسد:

«فکر تأسیس اتحادیه‌یی برای اهل قلم در یکی از همین گردهمایی‌های هفتگی نویسندگان و روشنفکران با جلال آل‌احمد در «کافه فیروز» عنوان شد. [...] البته پیش از آن، سانسور و اختناق تشدید شده موجبات نگرانی نویسندگان و روشنفکران را فراهم آورده بود. حتی پیش از آن تاریخ کوشش‌هایی شده بود تا اعلامیه‌یی به امضاء نویسندگان و اهل قلم، در اعتراض به سانسور منتشر شود. جلال آل‌احمد و دکتر ساعدی مبتکر این اقدام بودند که انگیزه آن توقیف هفته‌نامه بارو (شاملو - رویایی) بود و به جایی نرسید، زیرا از یکسو جمعی از اهل قلم به رعایت احتیاط، آن اعلامیه را امضاء نکردند و از سوی دیگر، کل اقدام با وعده و وعید دستگاه و ارجاع کار به کمیسیون گذشت و نتیجه‌یی به دست نداد.»

همچنین نگاه کنید به «تاریخ کانون نویسندگان، روایتی دیگر»، دکتر رضا براهنی، کلک، شماره ۵.

۱۵۸. محمدعلی سپانلو، «خاطراتی از فصل اول کانون نویسندگان ایران، کلک، شماره ۴، ص ۱۰۱ (نیر ماه ۱۳۶۹).

۱۵۹. گزارش کامل اولین جلسه عمومی «کانون نویسندگان ایران» در هفته‌نامه فردوسی (شماره ۸۸۸، تاریخ ۱۱ آذر ۱۳۴۷) چاپ شد، که علاقه‌مندان می‌توانند بدان مراجعه کنند. «به‌آذین» نیز سخنانی تحت عنوان «نویسنده و آزادی» در این جلسه ایراد کرده بود که همچنین در همین شماره فردوسی به چاپ رسید.

۱۶۰. اسماعیل نوری‌علاء، «صور و اسباب در شعر امروز ایران»، ص ۴۲۹.

محمدعلی سپانلو در یک جا تاریخ این شب را «دیماه ۴۷» و در جای دیگر «۱۷ بهمن ۴۷» نوشته است. ن. ک. به: کلک، شماره ۴؛ و «نامه کانون نویسندگان ایران»، شماره ۱، ص ۲۳۴، بهار ۱۳۵۸.

۱۶۱. اسماعیل نوری‌علاء، صور و اسباب در شعر امروز ایران، ص ۴۳۰.

۱۶۲. محمد حقوفی، «از سرچشمه تا مصب». جنگ اصفهان، شماره ۶، بهار ۱۳۴۷.

۱۶۳. احمد شاملو، «ضابطه‌های شعر نو»، خوشه، شماره ۲۶، ۲۴ شهریور ۱۳۴۷.

۱۶۴. همان، شماره ۲۸، مهر ۱۳۴۷.

۱۶۵. سعید سلطان‌پور، نوصی از هنر، نوصی از اندیشه، ص ۳۳ و ۳۴.

۱۶۶. فریدون گیلانی، «دکتر استوک‌مان به کارگردانی سعید سلطان‌پور»، فردوسی، شماره ۹۴۸، ۱۳ آبان ۱۳۴۸.

۱۶۷. سعید یوسف، نوصی از نقد بر نوصی از شعر، ص ۱۰۸.

۱۶۸. نوحی از هنر، نوحی از اندیشه، (تلخیصی از سراسر جزوه).
۱۶۹. کتاب حاضر، ج ۱، ذیل مطالب مندرج در «کبوتر صلح».
۱۷۰. نوحی از هنر، نوحی از اندیشه، ص ۳۱.
۱۷۱. همانجا.
۱۷۲. همان، ص ۸۴.
۱۷۳. همان، ص ۶۶.
۱۷۴. به‌آذین. مقدمه بر «ساز دیگر» از جعفر کوش‌آبادی، ۱۳۴۷. همچنین نگاه کنید به: راهنمای کتاب، سال ۱۱، شماره‌های ۱۰ و ۱۱، اسفند ۱۳۴۷.
۱۷۵. چنگیز - اوختای. «ساز دیگر»، از جعفر کوش‌آبادی، دفترهای روزن، زمستان ۱۳۴۷.
۱۷۶. کاوه. «حرف‌هایی از زبان برگ»، از شفیعی کدکنی، بامشاد، شماره ۱۹۰ (مسلسل ۱۷۷۵)، شهریور ۱۳۴۷.
۱۷۷. محمود کیانوش. «درباره از زبان برگ»، از شفیعی کدکنی، فردوسی، شماره ۵۸۶۹، ۳۱ تیر ۱۳۴۷.
۱۷۸. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۳، ص ۳۲.
۱۷۹. رضا براهنی. «مناجات یک جنین»، درباره شعر احمد رضا احمدی، فردوسی، شماره‌های ۸۸۰ - ۸۸۱، مهر ۱۳۴۷.
۱۸۰. اسماعیل نوری‌علاء. «آغازی در تدفین»، بررسی «وقت خوب مصائب» از احمد رضا احمدی، بررسی کتاب، دوره دوم، شماره سوم، دی و اسفند ۱۳۴۷.
۱۸۱. کتاب حاضر، ج ۲، ص ۶۴۸.
۱۸۲. ع. فدائی‌نیا، درباره «از دوستت دارم»، بدالله رؤیائی، روزن، بهمن ۱۳۴۷.
۱۸۳. علیرضا نوری‌زاده، یادداشتی بر «پیاده‌روها» از محمدعلی سپانلو، مجله فیلم و هنر، ۲۲ بهمن ۱۳۴۷.
۱۸۴. آتش. درباره «پیاده‌روها»، از محمدعلی سپانلو، تهران مصور، ۱۲ فروردین ۱۳۴۸.
۱۸۵. منوچهر آتشی. درباره «پیاده‌روها»، فردوسی، ۱۶ فروردین ۱۳۴۸.
۱۸۶. شفیعی کدکنی (م. سرشک). یادداشت بر «بهار را باور کن» از فریدون مشیری، سخن، سال ۱۸، شماره ۲، تیر ماه ۱۳۴۷.
۱۸۷. ر. ک. به: کتاب حاضر، ج ۳، ص ۱۰۳.
۱۸۸. رضا براهنی. طلا در مس، ج ۲، صص ۵۴۸، ۵۵۱.
۱۸۹. همان، صص ۵۵۰ و ۵۵۱.
۱۹۰. رضا براهنی. «شعر محمد حقوقی». فردوسی، شماره ۹۵۷، ۲۴ فروردین ۱۳۴۹.
۱۹۱. رضا براهنی. طلا در مس، ج ۲، ص ۵۴۹.
۱۹۲. همان، ص ۴۰۸.

۱۹۳. فروغ فروزاد. دفترهای زمانه، دفتر اول: شعر (چاپ سوم)، ص ۱۰۲.
۱۹۴. رضا براهنی. طلا در مس، (۳ مجلد)، ج دوم، ص ۱۱۰۸.
۱۹۵. برنامه «شب شعر خوشه»، فردوسی، شماره ۸۷۷، ۲۵ شهریور ۱۳۴۷.
۱۹۶. [گزارش شب شعر خوشه]، فردوسی، شماره ۸۷۸، اول مهر ۱۳۴۷.
۱۹۷. اسماعیل نوری‌علاء. صور و اسباب در شعر امروز ایران، صص ۴۲۷ - ۴۳۱.
۱۹۸. همان، ص ۴۳۰.
۱۹۹. اسماعیل نوری‌علاء. [بحثی پیرامون مسئولیت]، فردوسی، شماره ۸۷۸، اول مهر ۱۳۴۷.
۲۰۰. رضا براهنی. [شعر و شعار. شب شعر خوشه]، فردوسی، شماره ۸۷۹، ۸ مهر ۱۳۴۷.
۲۰۱. سعید یوسف، نوعی از نقد بر نوعی از شعر.
۲۰۲. احمد شاملو. مقدمه یادنامه خوشه [شب‌های شعر خوشه]، ۱۳۴۷.
۲۰۳. عبدالعلی دستغیب، [پیرامون شب‌های شعر انستیتو گونه]، مجله فردوسی، شماره ۸۶۷، تیر ماه ۱۳۴۷.
۲۰۴. اسلام کاظمیه. «چرا صمد مرد»، آرش (ویژه صمد بهرنگی)، آذر ۱۳۴۷.
۲۰۵. جلال آل‌احمد. آرش، آذر ۱۳۴۷.
۲۰۶. منوچهر هزارخانی. «جهان‌بینی ماهی سیاه کوچولو»، آرش، آذر ۱۳۴۷.
۲۰۷. متن نامه حمزه فراهتی به حافظ موسوی راجع به چگونگی مرگ صمد بهرنگی و پی‌آمدهای آن.
۲۰۸. سیمین دانشور، غروب جلال، انتشارات رواق، ۴۸ ص، زمستان ۱۳۶۰.
۲۰۹. هرمز ریاحی. «آنروزها گریه‌های تفکر چندان فراوان نبودند»، فصل‌های سبز، شماره ۲، آبان ۱۳۴۸.
۲۱۰. علی میرفطروس. نقدی بر «پائیز در زندان» از مهدی اخوان‌ثالث، پژواک، دفتر دوم، زمستان ۱۳۴۸.
۲۱۱. ن. ک. به: کتاب حاضر، ج ۴، جایزه کتاب شعر در سال ۱۳۴۹.
۲۱۲. رضا براهنی. «لکه ابتذال...» [نقد بر «دیدار در فلق» از منوچهر آتشی]، فردوسی، شماره ۹۵۱، ۴ اسفند ۱۳۴۸.
۲۱۳. محمد حقوقی. فصل‌های زمستانی، مقدمه، ۱۳۴۸.
۲۱۴. رضا براهنی. شعر محمد حقوقی (بررسی دو کتاب زوایا و مدارات (و) فصل‌های زمستانی)، فردوسی، شماره ۹۵۷، ۲۴ فروردین ۱۳۴۹، همچنین نگاه کنید به: طلا در مس، چاپ سوم، صص ۱۳۴۴ - ۱۳۵۴.
۲۱۵. ن. ک. به: کتاب حاضر، ص ۴۶۶.
۲۱۶. علی میرفطروس. «صمیمیت در شعر، برداشت اجتماعی شاعر»، بررسی اشعار حمید مصدق، سهند، دفتر اول، خرداد ۱۳۴۹. همچنین نگاه کنید به: «سیری دیر

- هنگام در دو منظومه، رضا انزابی نژاد، نگین، ش ۱۴۹، ۳۰ مهر ۱۳۵۶.
۲۱۷. خسرو گل سرخی. «وصف خالی از شور» یادداشتی بر «با گریه های ساحلی» از منصور برمکی، از آخرین دفاع، ص ۹۴.
۲۱۸. رضا براهنی. نقدی بر «شکوفه های صدا» از حشمت جزنی، هفته نامه فردوسی، شماره مخصوص نوروز، سال ۱۳۴۹.
۲۱۹. [درباره مجید نفیسی]، جنگ اصفهان، تابستان ۱۳۴۴.
۲۲۰. رضا براهنی. درباره «در پوست ببر» از مجید نفیسی، فردوسی، شماره مخصوص نوروز، سال ۱۳۴۹.
۲۲۱. اسماعیل نوری علاء. «بازدید و آشنائی»، در مقدمه شهر دشوار حنجره ها از شهرام شاه رخ تاش، ۱۳۴۸.
۲۲۲. ن. ک. به: کتاب حاضر ج ۴، جایزه کتاب شعر در سال ۱۳۴۹.
۲۲۳. عبدالعلی دستغیب. سایه روشن شعرنو پارسی، صص ۳۴ و ۳۵.
۲۲۴. همان، صص ۳۵، ۳۶.
۲۲۵. همان.
۲۲۶. اسماعیل نوری علاء. «صور و اسباب در شعر امروز»، مقدمه.
۲۲۷. ن. ک. به: کتاب حاضر ج ۳، ص ۴۱.
۲۲۸. مصاحبه با یدالله رؤیائی درباره شعر موج نو. مجله خوشه، شماره های ۵۴۳ و ۵۴۴، مرداد ۱۳۴۵.
۲۲۹. مصاحبه مسعود بهنود با یدالله رؤیائی. فردوسی، شماره های ۸۹۵ تا ۸۹۸.
۲۳۰. مصاحبه شهین حنانه با یدالله رؤیائی. روزنامه اطلاعات، شهریور ۱۳۵۰.
۲۳۱. «بیانیه شعر حجم». بررسی کتاب، دوره جدید، شماره ۴، شهریور ۱۳۵۰.
۲۳۲. همانجا.
۲۳۳. همانجا.

فهرست راهنما

آراگون، لویی ۷۴۳، ۱۸	آئینه‌ها نهی است ۴۳۹، ۴۰۵، ۳۵۹
آرش ۲۱، ۲۲، ۶۰، ۷۹، ۹۸، ۱۳۵	آبی، خاکستری، سیاه ۲۷۹، ۲۱۶، ۷۶
۱۴۱، ۱۸۶، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۹	۲۸۱، ۲۸۲، ۶۲۶، ۶۵۵، ۶۵۸
۳۰۹، ۳۹۳، ۴۰۳، ۴۴۶، ۴۹۵	۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷
۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۸۱، ۶۰۶	۶۶۸
۶۰۸، ۶۱۰، ۶۱۴	آپولینر، گیوم ۷۴۳، ۵۶۳، ۲۲
آرش کمانگیر ۵۴، ۵۸، ۷۶، ۳۰۸	آتابای، سیروس ۱۴۴، ۲۱۵، ۲۹۸
۵۶۸	۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴
آربن‌پور، بحیی ۳۲۰	۳۰۸، ۵۶۳، ۵۶۸، ۷۳۹
آزاد ← مشرف‌آزادتهرانی، محمود	آتش ۱۰۳، ۵۰۶، ۵۵۷، ۵۶۱
آزادی‌ستان ۲۰۷	آتشکده خاموش ۱۴۶، ۱۷۳، ۱۷۶
آزادی‌ور، هوشنگ ۷۳۹، ۷۴۰	آتشی، منوچهر ۳۱، ۱۴۴، ۱۸۶
آزرم، م. ← میرزازاده، نعمت	۱۸۷، ۲۰۸، ۳۲۳، ۳۲۷، ۳۲۸
آزموده، حسین ۷	۳۵۸، ۳۶۱، ۳۸۲، ۳۸۴، ۴۰۴
آشوری، داریوش ۲۹، ۱۸۶، ۱۹۲	۴۰۶، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۴۱-۴۴۸
۱۹۳، ۴۹۰، ۴۹۲	۴۵۴، ۴۹۳، ۵۰۱، ۵۲۴، ۵۵۷
آغاجاری ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶	۵۶۲، ۵۶۸، ۵۷۲، ۵۷۶، ۵۷۸
آغداشلو، آیدین ۱۳۶، ۲۴۴، ۲۶۲	۵۸۴، ۶۰۴، ۶۲۴، ۶۳۷-۶۴۳
۳۰۳، ۳۰۰	۷۲۱، ۷۲۴، ۷۳۰
آخوش ۸۹، ۹۱، ۹۴	آخرین نبرد ۴۵۷، ۴۵۸
آکوناگارا ۲۹	آخرین همسفر ۳۲۹
آل‌احمد، جلال ۱۳، ۱۴، ۲۷، ۲۹	آذربایجان ۱۶، ۶۰۶
۳۰، ۳۱۶-۳۲۰، ۴۰۰، ۴۸۹-	آذری، محمد ۴۰۴، ۴۰۶

۱۵۰، ۱۵۳، ۲۲۰، ۲۳۱، ۲۴۲

۳۹۸، ۴۰۰

آیداء، درخت و خنجر و خاطره ۱۸۵

۲۱۶، ۲۱۹-۲۲۵، ۲۳۱، ۲۴۱

۳۴۲، ۴۰۰

آیندگان ۴۱۹، ۴۳۰، ۴۹۵، ۵۷۹، ۵۸۱

آینده ۱۸۷، ۴۰۵، ۴۵۷، ۴۵۸

ابن‌هاج، هوشنگ (ه.ا.سایه) ۵۳، ۵۸

۱۴۰، ۱۸۶، ۱۸۷، ۲۱۵، ۲۶۲

۳۸۴، ۴۸۶، ۵۰۸، ۵۱۱، ۵۷۶

۶۰۴، ۷۲۱، ۷۲۲

ابر ۳۳۰

ابراهیمی، نادر ۱۲۲، ۳۶۸، ۴۹۲

ابروکوچه ۳۳۰

ابن‌سینا ۳۱، ۴۰۵، ۴۵۴، ۶۲۵

اتاق‌های در بسته ۳۲۹، ۳۶۸

اتحادیه طاهباز - آزاد ۵۷۰

اتحادیه نویسندگان ۴۹۱

اتللو ۵۲۴، ۵۲۵

اجتماع ملی ۳۰۹

احمدی، احمدرضا ۲، ۱۵، ۲۰، ۲۱

۳۱-۳۵، ۳۹-۴۱، ۵۷، ۱۲۳

۱۳۰، ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۵۶

۱۵۷، ۱۶۲-۱۷۳، ۱۸۶، ۲۰۹

۲۳۹، ۲۵۳، ۲۹۷، ۳۲۲، ۳۶۱

۳۶۸، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۸۲، ۳۸۴

۴۰۳، ۴۰۴، ۴۲۵، ۴۳۱، ۴۳۵

۴۳۷، ۴۳۸، ۴۷۲-۴۷۴، ۴۹۸

۵۰۱، ۵۰۶، ۵۴۷، ۵۴۹-۵۵۲

۵۶۲، ۵۶۸، ۵۷۸، ۵۸۳، ۶۰۴

۷۲۶، ۷۳۰، ۷۳۳-۷۳۹

۴۹۴، ۵۷۱، ۶۰۳-۶۱۴

آل‌احمد، شمس ۲۷

آلمان ۳۰۳

آمدن‌ها و آغازها ۲۹۸، ۳۰۳

آمریکا ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۱، ۲۹۶، ۵۸۴

۶۹۴

آمل ۳۹۳

آمون، لوتره ۷۴۳

آناپاز ۲۴۳

آناهیتا ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۹۱، ۵۰۹، ۵۲۴

آنجا کسی نیست ۶۲۵

آندرسن، شروود ۳۱۶

آنگاه پس از تندر ۳۴۴

آوا ۵۸، ۱۸۷، ۷۲۴

آوار آفتاب ۳۰، ۳۳، ۱۰۰، ۴۲۱، ۷۲۳

آواز پشت برگ‌ها ۵۰۰، ۵۰۶

آواز خاک ۴۰۴، ۴۲۴، ۴۴۱، ۴۴۲

۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸

۵۰۱، ۶۴۰، ۷۲۴

آه، بیابان ۱۰۳، ۱۲۲، ۱۲۳، ۲۳۸

۲۳۹، ۴۴۳، ۴۴۸، ۵۷۲

آهنگ دیگر ۳۲۳، ۳۲۸، ۴۴۱، ۴۴۴

۴۴۷، ۵۷۲، ۷۲۴

آهوان باغ ۳۱، ۷۳، ۷۴

آیت‌الله بروجردی ۹

آیت‌الله حاج حسن قمی ۱۰

آیت‌الله خمینی ۹، ۱۰، ۱۱

آیت‌الله سید محمود طالقانی ۱۰

آیت‌الله محلاتی ۱۰

آیتی، عبدالمحمد ۷۳

آیداء در آینه ۱۳۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸

- احمدی، عبدالوهاب ۳۸۵، ۳۷۱
 احمدی، کیوان ۴۹۵
 اخوان ثالث، مهدی (م. امید) ۲۲، ۱۳، ۵۷، ۵۸، ۶۱، ۷۹، ۹۸، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۶، ۱۱۰، ۱۱۲، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۳۶، ۱۴۰، ۱۵۱، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۲۰۸، ۲۱۵، ۲۲۶، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۸۶، ۳۲۱، ۳۲۳، ۳۲۶-۳۲۹، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۷۶، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۹۸، ۴۰۴، ۴۰۶، ۴۴۳، ۴۵۰، ۴۸۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۵۰۴، ۵۰۹، ۵۱۱، ۵۱۹، ۵۴۵، ۵۶۱، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۲، ۵۷۸، ۵۸۱، ۵۸۳، ۵۸۴، ۶۰۴، ۶۲۴، ۶۲۸، ۶۳۲-۶۳۶، ۶۴۳، ۶۶۷، ۷۲۱، ۷۳۰
 اخوان لنگرودی، مهدی (آماج) ۳۲۹
 اخوانی (شعر) ۱۴۶
 اخوت، احمد ۳۸۵
 اردبیلی، بهرام ۴۱، ۳۷۱، ۳۸۴، ۳۹۴، ۴۷۳، ۴۷۴، ۵۶۲، ۵۶۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۷، ۷۳۹، ۷۴۰
 ارژوانپور، ایرج ۳۸۴
 ارس ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۹-۶۱۲
 ارسطو ۱۳۰
 ارسنجانی، حسن ۶، ۷، ۸، ۱۶
 ارغنون ۶۲۶
 از این اوستا ۲۱۵، ۲۲۶، ۶۲۸
 از پشت شیشه‌ها ۴۰۵
 از دوست دارم ۵۵۲، ۵۰۶
 از زبان برگ ۵۴۵، ۵۰۷
 از شعر تا قصه ۶۱۴، ۶۲۳
 از صبا تا نیما ۳۲۰
 از هوا و آینه‌ها ۴۰۵
 اسپاسمانتالیسم ۷۴۱
 استانکو، زهاریا ۳۱۶
 استانیسلاوسکی ۵۰۸
 استراوینسکی ۲۳۶
 استوک‌مان ۵۰۹، ۵۱۰
 اسدی، مینا ۳۸۴، ۳۹۳
 اسکار وایلد ۶۳۳
 اسکندری، مهین ۳۸۴
 اسلام‌پور، پرویز ۴۱، ۴۰۴، ۴۰۶، ۴۷۲-۴۷۴، ۵۰۶، ۵۶۲، ۷۳۷، ۷۳۹، ۷۴۰
 اسلامی، محمدعلی ۷۲۱
 اسماعیلی، امیر ۳۸۶
 اسمیرنوف ۳۱۶
 اسیر ۱۰۵، ۱۱۳، ۱۱۵، ۲۷۴، ۶۷۷
 اشتراسر، هانس ۳۱۹
 اشراقی ۱۰۳
 اشرفی ۳۲۹، ۳۵۱، ۴۰۴، ۴۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷
 اشعار برگزیده از دیوان ساهر ۱۴۵
 اشعار جنگلی ۶۷۰
 اشعار چریکی ۵۱۱، ۵۸۴، ۶۷۰
 اشعار سیاه ۱۳
 اشعار مشور ۳۴۶
 اصفهان ۱۰
 اصلاحات ارضی ۲، ۶، ۷، ۹، ۱۶، ۶۷۰
 اصلانی، فرامرز ۴۹۵

- اصلائی، محمدرضا ۳۹، ۴۱، ۱۸۶، ۲۱۵، ۲۷۵، ۲۹۲، ۲۹۶، ۲۹۷، ۳۷۱، ۳۷۴، ۳۸۴، ۵۰۰، ۷۲۶، ۷۳۹
- اطلاعات ۴۹۵، ۵۷۹، ۵۸۱، ۵۸۹
- اعتراف ۴۵۰
- اعتمادزاده، محمود (م. ا. به آذین) ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۵۳۲، ۵۴۰
- افراسیابی، امیرحسین ۶۲۴
- افسانه سیزیف ۲۵۳
- افسانه نیما ۷۲۲
- افسری، اکبر ۲۲
- افق سیاه‌تر ۲۱۶، ۲۷۴، ۶۷۷
- افلاطونی، رحیم ۳۱
- افهمی، سیروس ۵۹۱
- اقبال، منوچهر ۵، ۶
- اکبری، علی‌اکبر ۶۱۵
- اکنون به تو می‌اندیشم، به توها می‌اندیشم ۷۱۸
- اگزستانسیالیزم ۲۰
- الجزایر ۴
- الف. ن. پیام ← نوری‌علاء، اسماعیل
- اللهیاری، احمد ۳۸۵، ۵۸۳
- الوار، پل ۳۱، ۱۷۰، ۵۷۱
- الهامی، محسن (م. نوفل) ۵۸۴
- الهی، اصغر ۴۰۰، ۶۱۵
- الهی، بیژن ۴۱، ۱۴۴، ۳۷۱، ۳۸۵، ۴۲۵، ۴۳۷، ۴۷۳، ۴۷۴، ۵۶۳، ۵۷۸، ۶۰۴، ۷۳۳، ۷۳۵، ۷۳۷، ۷۳۹
- الیوت تی. اس. ۱۹، ۲۲، ۱۴۲، ۱۶۷
- ۳۱۷، ۳۶۱، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۷۲، ۶۹۷، ۶۹۸
- امید ← اخوان ثالث، مهدی
- امیرابراهیمی، عبدالرضا ۲۰۷
- امیرشاهی، مهشید ۲۰۷
- امیری فیروزکوهی ۱۰۴
- امین، محمد ۳۸۵
- امینی، علی ۵-۹، ۱۵، ۱۶
- امینی، بدالله (مفتون) ۱۸۶، ۲۰۹
- ۲۱۶، ۲۳۷، ۲۶۷، ۲۷۰-۲۷۳، ۳۸۴، ۴۰۵، ۴۵۴، ۵۶۸
- انارستان ۴۰۵، ۴۵۴
- انتقاد کتاب ۲۱، ۹۸، ۱۳۵، ۱۴۱
- ۱۴۲، ۱۸۶، ۲۳۴، ۲۵۳، ۳۰۹
- ۳۹۳، ۴۹۵
- انجمن تأثیر ایران ۵۱۰
- انجمن دوستان ۷
- انجیل ۱۵۱
- اندیشه در کارگاه بافتندگی ۲۹۸، ۳۰۳
- اندیشه و هنر ۲۱، ۲۲، ۳۰، ۹۸، ۱۰۲
- ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۸۶، ۲۴۴، ۲۶۲
- ۳۰۳، ۳۹۳، ۴۹۵
- انستینو گونه ۵۸۲، ۵۸۳، ۶۰۳
- انقلاب سفید ۲، ۸، ۹، ۱۰، ۱۶، ۳۵
- انگلستان ۴۵۰
- اوجی، منصور ۳۱، ۲۱۵، ۲۹۱، ۳۸۴
- ۴۰۴، ۴۰۶، ۴۷۰، ۵۰۱، ۵۷۸، ۵۸۳، ۶۲۳
- اورج ۳۸۴
- اوستا، مهرداد ۲۱۵، ۳۰۴
- ایسن، هنریک ۵۰۹، ۵۱۰

- ایران ما ۱۸۸
ایرانی، ابوالقاسم ۵۸۴
ایرانی، هوشنگ ۱۸، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۴۰، ۶۶، ۱۹۰، ۴۱۸، ۵۶۲، ۷۱۸
۷۲۵، ۷۲۱
ایروانلو، گیتی ۳۱
ایل بیگی، فریدون ۲۲، ۳۱۶، ۳۲۹
۳۸۴
ایماژیست / ایماژیسم ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۷۰، ۴۹۸
ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد ۱۹۲، ۱۹۹، ۲۰۲، ۶۵۵
این وقت شب، ۶۲۶
ایوبی، محمد ۳۸۴
ای هفت سالگی ۲۰۹
باباچاهی، علی ۱۸۶، ۳۸۴، ۴۰۴، ۴۰۶، ۴۶۱، ۴۶۲، ۵۷۸
باد سرد شمال ۶۲۵، ۶۷۷
بادماوند خاموش ۳۰۸، ۳۲۹، ۳۴۶
۳۴۷
بادیه نشین، هوشنگ ۳۱۶، ۵۶۲
۷۲۱، ۵۷۲
بارو ۳۰۹
باروت های خیس ۵۰۹
بارو (هنر و سینما) ۳۱۶
باز آسمان آبی است ۴۰۴
بازار ادبی (ویژه هنر و ادب) ۱۸۵، ۱۸۶، ۲۰۷-۲۰۹، ۲۱۶، ۲۲۶، ۲۳۷، ۲۷۲، ۲۹۱، ۳۰۹، ۳۶۳، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۸۴، ۳۹۳، ۴۹۵، ۵۶۹، ۶۱۴، ۶۷۷
باستان، نصرت الله ۲۰۷
باغ آینه ۱۳۶، ۱۴۰، ۱۴۷، ۱۴۸، ۲۲۰، ۳۲۴، ۳۳۱، ۳۳۸، ۳۴۱
۳۹۸، ۴۰۰
باغ بی برگی ۲۲۶
باغ شب ۲۱۵، ۲۹۱، ۴۷۰
باغریه های ساحلی ۶۲۴، ۶۷۴، ۶۷۵
بامداد به شاملو، احمد
با مردم شب ۶۲۶، ۷۰۸
بامشاد ۳۰۹، ۳۵۸، ۳۹۳، ۴۳۴، ۴۳۹
۴۴۹، ۴۷۰، ۴۸۳، ۴۹۵، ۵۴۵
۵۷۹
بایرون، لرد ۶۳۳
بخارایی، ناصر ۱۱
بختیاری، پژمان ۱۰۴
بختیاری، سیمین ۳۹۳
بدعت ها و بدایع نیما یوشیج ۹۹
بدیع زادگان، علی اصغر ۱۲
براک ۴۰
بر انتهای آغاز ۶۲۴، ۶۳۷
براهنی، رضا، ۳، ۲۱، ۳۱، ۷۳، ۱۰۳، ۱۱۶، ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۴۷، ۱۵۰، ۱۸۶، ۲۰۸، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۳۱، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۴، ۲۴۶-۲۵۵، ۲۷۰، ۳۰۰، ۳۰۳، ۳۰۷، ۳۱۷-۳۱۹، ۳۴۲، ۳۷۶، ۳۸۴، ۳۸۶، ۴۲۲، ۴۲۶، ۴۲۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۷۳، ۴۹۳، ۵۰۷، ۵۴۹، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۷۳، ۵۷۶، ۵۷۸، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۴، ۵۸۶، ۵۹۰، ۶۱۲، ۶۴۰، ۶۴۷، ۶۸۸، ۶۹۴

- ۶۹۷
برتون، آندره ۱۸، ۳۱۶، ۷۴۳
بر حریر ابر ۵۰۷
بر خنگ راهوار زمین ۴۰۴، ۴۵۰
بر خیز کوچک خان ۶۶۹، ۶۲۵
بردروازه های فردا ۹۶، ۹۷، ۳۲
بررسی کتاب ۹۸، ۱۳۵، ۱۸۶، ۳۰۹، ۳۹۳، ۴۴۹، ۴۹۵
برشت، برنولت ۳۶۲، ۶۶۸
برغراز دار ۱۱۶، ۱۱۸
برکه ۱۴۶
برگزیده اشعار [احمد شاملو] ۵۰۷
برگزیده اشعار [نادر نادوپور] ۱۰۳
برگزیده شعرها [محمد زهری] ۶۲۵
برلیان، سباکزار ۳۸۵
برمکی، منصور ۳۸۴، ۵۷۸، ۵۸۴، ۶۱۵، ۶۲۴، ۶۷۴، ۶۷۵
برود، ماکس ۳۱۶
بریتانیا ۳۰۸
بصری، رضا ۵۰۶، ۶۲۴
بکت، ساموئل ۳۱۶، ۵۸۱، ۵۹۱
بلخی، جلال الدین ۵۶۲
بلیک، ویلیام ۳۱
بن بست ۲۱۶
بنیاد، شاپور ۷۰۸
بودا ۴۲۴
بودائی ۴۲۲، ۴۲۳
بودلر، شارل ۶۳۶
بونوئل، لوئیس ۲۹، ۳۰
به آذین ← اعتمادزاده، محمود
بهار را باور کن ۵۰۷، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹
- بهار زانی آهو ۶۲۵
بهار، مهرداد ۳۰۸
بهبهانی، سیمین ۳۱، ۴۸۶
بهترین امید ۶۲۴
بهرامیان، مسیح ۶۲۴
بهرامی، مهین ۳۸۵
بهرنگی، صمد ۴۹۴، ۵۰۰، ۵۰۴
۶۰۵-۶۱۴
بهشتی، احمد ۶۲۴، ۶۹۲
بهمنی، محمد علی ۵۸۴
به موازات توقف ۶۲۵، ۶۸۵
بهنود، مسعود ۳۸۴، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸
بیانکینی، ربنچنر ۳۹۴
بیانیه شعر حجم ۶۱۴، ۷۳۹، ۷۴۰
بی پناهی ۴۰۴
بی تاب ۴۵۰
بیداری جویباران ۵۰۷
بیراهه ۲۱۶
بیضائی، بهرام ۲۹، ۴۹۱، ۴۹۲
پائیز ۶۲۶، ۶۵۲
پائیز در زندان ۶۲۴، ۶۲۸، ۶۳۲، ۶۳۳
پاچنگ ۶۲۶، ۶۵۲
پارلمان تاريسم ۵
پاسترناک ۳۱۷
پاند، ازرا ۳۱۷، ۳۶۱، ۴۹۷، ۴۹۸
پاینده لنگرودی، محمود ۱۳۲
پدر، علی ۳۸۵
پرتو - دکتر تندرکیا ۱۸، ۲۲، ۳۰، ۶۶
۱۳۶، ۵۶۲، ۷۲۵، ۷۴۵
پرچم خاورمیانه ← هنر و ادبیات
جنوب (پرچم خاورمیانه)

- پرچم‌ها و قاطرها ۶۹۳، ۶۹۲، ۶۲۴
 پرند، وقفس ۶۲۵
 پرنگ، نوذر ۳۸۴
 پرواز با خورشید ۵۰۷
 پروانه ۳۷۱
 پروز ۱۷۰
 پروین، پرویز ۳۸۴، ۳۱۷، ۱۹۲
 پرهام، سیروس ۷۳
 پره‌ور، ژاک ۷۲۳، ۵۷۱
 پزنگ ۶۱۴
 پژواک ۶۱۴، ۳۹۳
 پژوش ۶۱۴، ۴۹۵، ۳۰۸
 پشت چهرهای زمستانی ۴۶۶، ۴۰۵
 ۶۵۲، ۴۷۰
 پ. غریب ۳۷۱
 پل سارتر، ژان ۳۱
 پنجره‌های بسته ۳۱
 پورنامداریان، تقی ۲۲۶
 پولیتزر، هانتیس ۳۱۷
 پویان، امیرپرویز ۶۱۵
 پهلوان، عباس ۴۰۴
 پهلوی، محمدرضا ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴
 ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶
 ۶۰۸، ۵۸۴، ۳۱۸، ۱۱۷
 پیاده‌روها ۵۵۷-۵۵۴، ۵۰۶
 پیام‌نویں ۳۰۹، ۱۸۶، ۱۳۵، ۹۸، ۲۱
 ۳۹۳
 پیامی، ف. ۱۳۶
 پیروز ۲۱۶
 پیکاسو ۴۰
 پیمان، جواد ۵۷۸
 تا... پل معیاد ۱۰۳
 تاریخ بیهقی ۱۵۱
 تالار قندریز ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴
 ناوقتی که خروس می‌خواند ۱۰۳
 تبریز ۴۰۵
 تبریزی، صائب ۵۶۲
 تجدد ۲۰۷
 تحلیلی از شعر نو فارسی ۳۳۰، ۳۰۸
 ۷۱۷، ۴۸۳، ۳۷۷، ۳۷۶
 تختی، غلامرضا ۴۰۱
 ترانه‌های دلتنگ ۶۲۴
 تربی، جیمز ۳۱۶
 ترکیه ۱۱
 ترمه ۴۱۳
 تزار، تریستان ۱۸
 تصویر تنهایی ۵۰۷
 تصویرگرا ۱۶۳
 تفاسیر قرآن ۱۵۰
 تقوایی، ناصر ۳۲۰
 تقوی، مهدی ۳۸۵، ۲۱۵
 ثقیان، لاله ۳۸۵
 تکاپو ۱۴۵
 تلاش ۱۸۶، ۱۱
 تلخه‌های دیم ۷۹، ۳۲
 تمرز، الف ۳۷۱
 تمیمی، فرخ ۱۸۶، ۹۴، ۸۸، ۳۱، ۲۲
 ۵۷۲، ۴۳۳، ۲۱۵، ۱۸۷
 تنکابنی، فریدون ۴۹۴، ۴۹۲
 تورات ۱۵۱، ۱۵۰
 نوشانلو، فخری ۳۹۳
 توفان ۳۸۵

- توفیق، محمد ۳۸۵
توکل، عبدالله ۲۹
تولدی دیگر ۱۰۳، ۱۰۵، ۱۰۷
۱۰۹-۱۱۵، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۸۷
۲۷۴، ۳۰۸، ۳۲۳، ۴۲۷، ۵۶۸
۶۷۷
تولستوی، لئو ۴۰۳
توللی، فریدون ۹۶، ۹۷، ۱۰۴، ۱۲۶
۱۸۷، ۱۹۰، ۲۷۴، ۲۸۶، ۳۸۴
۴۸۶، ۵۵۷، ۵۶۸، ۶۹۷، ۷۲۱
۷۲۵، ۷۲۲
تهران مصور ۵۵۷، ۶۱۴
تهرانی ۶۱۲
تیراژه ۳۸۵
تیفوری، فرشته ۶۲۴
نیله ۵۸۳
جاده شیر ۴۰۵
جامعه سوسیالیست‌ها ۷، ۵
جان‌نثاری، منوچهر ۳۸۵
جاودانه فروغ ۳۸۶
جاوید ۱۰۳، ۱۱۶
جبهه ملی ۵، ۷، ۱۲، ۱۳
جدال ۱۴۵
جرقه ۲۱۶، ۲۸۶، ۲۸۷
جزنی، حشمت ۶۲۴، ۶۸۸، ۶۸۹
جزوه شعر (جنگ) ۳۰۹، ۳۳۰، ۳۷۰
۳۷۱، ۳۷۴، ۳۷۵، ۴۹۹، ۷۲۶
۷۳۷
جزیره ۳۵۱
جشن هنر ۶۱۴
جگن ۳۰۹، ۳۱۶، ۳۱۷، ۴۹۵، ۵۰۰
جلالی، بیژن ۳۲، ۶۶، ۶۷، ۷۰-۷۳،
۱۰۰، ۲۱۶، ۲۵۹
جلیلیان، کافیه ۳۸۴، ۳۹۳، ۵۷۸
جمال‌زاده، محمدعلی ۳۱، ۵۴۰
جمعه آژنگ ۵۶۸
جمعیت‌های مؤتلفه ۱۱
جنتی، ایرج ۵۷۸
جنگ اصفهان ۱۳۵، ۱۸۳، ۱۸۵
۱۸۶، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۳۹، ۲۵۵
۳۰۹، ۳۲۰، ۳۹۳، ۴۳۳، ۴۹۵
۴۹۷، ۶۹۳، ۶۹۴
جنگ باران ۳۹۳
جنگ پارت ۳۰۹
جنگ جوانه ۳۰۹
جنگ روز ۵۰۰
جنگ سازمان هنری دانشجویان تبریز
۴۹۶
جنگ طُرفه ۱۲۳، ۱۳۵
جنگل و شهر برو فرزندار ۱۰۳، ۱۱۶،
۱۱۸
جنگ مازندران ۴۵۰، ۴۹۵
جوادی، حسن ۳۱۷
جوانه ۳۳۰، ۴۰۵، ۴۳۹، ۶۲۴
جوانه‌های پاییز ۲۱۶
جواهرکلام، علی ۲۰۷
جهان‌بین، پیمان ۶۲۳
جهانشاهی، علیرضا ۳۰۸
جهان‌نو ۲۱، ۹۸، ۱۳۵، ۲۱۷، ۳۰۹،
۳۱۷، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۹۳
جیاب ۱۲
جیف بنفش ۳۲